

Розділ 3

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

CHAPTER 3

HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

УДК 371.132 (043)

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-2-43-155-158

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКАРПАТТІ

Кучай Тетяна Петрівна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки і психології
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегово
e-mail: tetyanna@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3518-2767

Кучай Олександр Володимирович

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: kuchay@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-9468-0486

Ірхіна Юліана Валентинівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри західних і східних мов та методики їх навчання
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: irhinajuliana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-9884-4732

У статті розглянуто історико-педагогічні процеси підготовки вчителів у Закарпатті. Наголошено, що професія вчителя в процесі свого становлення зазнавала змін у функціональному, змістовому та організаційному аспектах, адже в різні історичні періоди підготовка вчителів мала свої особливості, які залежали від державної політики в галузі освіти. Процес підготовки вчителів початкових шкіл в освітніх закладах Закарпаття досліджуваного періоду залежав насамперед від політики та ідеології держави.

Ключові слова: підготовка вчителів, освіта, Закарпаття, історія, вчитель.

Постановка проблеми. Останніми роками українська історико-педагогічна наука переживає динамічний прогрес, що супроводжується важкими, суперечливими трансформаційними процесами, переосмисленням наукових парадигм, пошуком нових теоретико-методологічних аспектів й орієнтирів. Його характер та властивості відображають збільшення фактографічної бази, передусім посилення наукового дискурсу, плюралізму думок, альтернативності поглядів, поліфонії рефлексій і теоретичних висновків.

За таких умов зростають інтерес і потреба систематизації та конструктивно-критичного переосмислення нагромаджених педагогічною наукою знань з розвитку освіти та шкільництва. Такий системний ретроспективний погляд необхідний для з'ясування досягнень минулого, збереження й примноження напрацювань, попередження помилок і визначення перспектив поступу. У цьому контексті актуалізується проведення історіографічних досліджень не лише з конкретно-педагогічних проблем або щодо розвитку педагогічної науки у масштабах усієї України, але й осмислення загальних та особливих тенденцій нагромадження педагогічних знань у її регіональному, зокрема західноукраїнському, вимірах [1].

Сучасний учитель початкової школи є трансформатором суспільних ідей, здобутків людської діяльності до свідомості школяра, а також виступає вагомим фактором формування

його особистості. Професія вчителя в процесі становлення підлягала змінам у функціональному, змістовому та організаційному аспектах, адже в різні історичні періоди підготовка вчителів мала свої особливості, які залежали від державної політики в галузі освіти, потреби шкільництва у висококваліфікованих кадрах, наявності закладів професійної педагогічної підготовки тощо.

Об'єктивний історико-педагогічний аналіз процесу становлення та розвитку професії вчителя та подальше творче використання його результатів з урахуванням нових вимог і можливостей дадуть змогу якісно оновити й удосконалити зміст підготовки вчителя сучасної початкової школи [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості підготовки вчителя є об'єктом багатьох наукових досліджень у педагогіці. Питання загальнопедагогічної підготовки вчителів знайшли відображення у працях педагогів О. Абдуліної, І. Богданової, Ф. Гоноболіна, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, В. Кан-Калика, В. Крутецького, Н. Ничкало, М. Ярмаченка та ін. Особливості професійної підготовки вчителя початкової школи розкриті в дослідженнях А. Алексюка, Н. Бібік, В. Бондаря, О. Дубасенюк, І. Зязюна, М. Марусинець, О. Савченко, І. Шапошнікової та ін. Історія розвитку освіти та шкільництва на Закарпатті знайшла відображення у наукових розвідках А. Бондаря, В. Гомонная, І. Гранчака, П. Стрічика, М. Ричалки, О. Фізеші та ін.

Мета статті. Висвітлити історико-педагогічні процеси підготовки вчителів у Закарпатті.

Виклад основного матеріалу. Важливий внесок у підготовку педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації практикуючих педагогів зробили педагогічні товариства краю. У 1920 р. було створено «Учительське товариство Підкарпатської Русі» (очолив В. Шпеник). Оскільки у цій організації почали переважати русофільські ідеї, у 1929 р. українська частина педагогів краю створила інше об'єднання – «Учительську громаду» (ініціатори А. Штефан та О. Полянський). Кожна з педагогічних організацій мала власне періодичне видання: «Народна школа» та «Учительський голос» відповідно. На жаль, мовно-культурне протистояння на Закарпатті дещо ускладнювало розвиток шкільництва і підготовки педагогічних кадрів.

На проведеній у 1944 році нараді вчителів було прийнято звернення, в якому говорилося, що учнів потрібно виховувати в душі любові до «радянської батьківщини», в усіх населених пунктах необхідно відкрити школи, а всі вчителі, які зрадили народ і служили «окупантам», підлягають відстороненню. Чистки стосувалися всіх учителів, незалежно від їх культурно-мовної орієнтації. Дієвим інструментом радянізації краю стала кадрова політика «трудох десантів», колоніальна за своєю сутністю. На Закарпаття було спрямовано понад 2 тисячі україно- і російськомовних учителів із центральних і східних регіонів Радянської України. Певний час вони складали навіть більшість у багатьох педагогічних колективах.

Аналіз та узагальнення фактів і відомостей про підготовку вчительських кадрів свідчать про те, що на Закарпатті можливості розвитку педагогічної майстерності вчителя не було. Поодинокі допомоги надавалися лише з боку громадських та педагогічних організацій, котрі видавали підручники, періодичну літературу та надавали методичну допомогу на місцях. Незважаючи на це, вимоги до вчителів були досить високими. Проводячи аналогії із сучасною системою шкільної освіти, бачимо, що педагогічні організації, гуртки (товариства), «студійні дороги», вчительські іспити відобразилися в методичних об'єднаннях учителів-предметників, в обміні досвідом між учителями різних шкіл міста, сіл та навіть області, проходженням курсів підвищення кваліфікації та складанням відповідного іспиту тощо. Тобто сучасна система професійного розвитку вчителя пройшла довгий шлях і хоч не є досконалою, проте однозначно дієвою [3].

Щодо розвитку вчительської справи на Закарпатті початку ХХ століття можемо констатувати, що в цілому стан справ був задовільним, майже всі вчителі мали відповідну освіту, щоб забезпечити навчально-виховний процес у початкових школах рідною мовою для учнів різних національностей та віросповідань. Перспективними напрямками подальших історико-педагогічних досліджень з даної проблеми є вивчення досвіду організаційних форм та засобів підвищення педагогічної кваліфікації вчителів у інші історичні періоди, що дасть

можливість урізноманітнити й удосконалити зміст та сучасні форми підготовки вчителів початкових шкіл, розробити шляхи підвищення їх професійної кваліфікації [2].

У ХХ ст. формуються традиції підготовки кадрів педагогічної освіти на Закарпатті в умовах поліетнічного національного середовища. Незважаючи на різні умови політичної доцільності, асиміляційних посягань, внутрішнього культурного протистояння, саме професійний учитель став чи не головним оберегом народних традицій та просвіти на Закарпатті, особливо у сільській місцевості. На жаль, у краї до середини ХХ ст. не було створено закладу вищої освіти, де б готували педагогічні кадри. Кращі закарпатські гімназисти та семінаристи вдосконалювали свої знання і навички у різних вишах Австрійської імперії, Чехословаччини, Угорщини. Але серед з них з'явилася ціла плеяда педагогів, учених з європейськими іменами, які проявили себе далеко за межами краю. У ХІХ–ХХ ст. значущих успіхів досягла педагогічна наука. Її теоретично-методичні надбання не втратили свого практичного значення і в сучасній українській школі [4].

Поліетнічність закарпатського краю зумовлює діяльність початкових шкіл з державною та національними мовами навчання (угорською, румунською, словацькою), які потребують підготовки кваліфікованих учителів початкових шкіл. Перебування закарпатських земель упродовж другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. у складі різних держав зумовлювало зміну освітньої політики, визначало основні тенденції в системі освіти, в тому числі й кадрового забезпечення діяльності початкових шкіл. Уважаємо, що процес підготовки вчителів початкових шкіл в освітніх закладах Закарпаття досліджуваного періоду передусім залежав від політики та ідеології держави. Адже навіть найдемократичніша держава спрямована на утвердження та реалізацію державницьких інтересів – упровадження навчання державною мовою, ідеологізація змісту підготовки вчителів, нострифікація освітніх документів тощо [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, становлення та розвиток закарпатської педагогічної освіти з кінця ХVІІІ ст. до середини ХХ ст. проходило в контексті тодішніх європейських освітніх процесів. Особливістю є лише те, що протягом цього періоду Закарпаття неодноразово змінювало державну належність чи політичний режим. Звичайно, це відбивалося і на розвитку освітньої професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Стражнікова І. В. Історіографія розвитку вищої педагогічної освіти в регіональному аспекті. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2016. №137. 160–164.
2. Фізеші О. Особливості підготовки вчителя початкової школи на Закарпатті (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). *Науковий вісник ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Вип. 1 (40). 306–309.
3. Панчик О. Д. Становлення системи професійної підготовки учителя на Закарпатті в період Чехословацької Республіки. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»* / редкол.: Козубовська І. В. (гол. ред.) та ін. 2011. Вип. 23. С. 117–119.
4. Богів О. Я. Становлення та розвиток педагогічної освіти на Закарпатті (Друга половина ХVІІІ ст. – перша половина ХХ ст.). *Наука і освіта*. 2014. № 3. 28–31.
5. Фізеші О. Підготовка вчителів початкових шкіл в освітніх закладах Закарпаття: ретроспективний аналіз. *Вісник Черкаського університету*. 2017 Вип. 7. С. 140–147.

THEORETICAL BASES OF TEACHER TRAINING IN TRANSCARPATHTIA

Kuchai Tetiana

Pedagogical Sciences Doctor, Associate Professor, Professor of Pedagogy and Psychology Department
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute (Beregovo)

Kuchai Olexandr

Pedagogical Sciences Doctor, Associate Professor of Pedagogy Department
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Irkhina Yuliana

Pedagogical Sciences Candidate, Associate Professor of Western and Eastern Languages
and Methods of their Teaching Department
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

Introduction. *The article considers the historical and pedagogical processes of teacher training in Transcarpathia. It is emphasized that the teaching profession in the process of its*

formation underwent changes in the functional, content and organizational aspects, since in different historical period, teacher training had its own characteristics, which depended on public policy in the field of education.

Purpose. *To highlight the historical and pedagogical processes of teacher training in Transcarpathia.*

Methods. *To reach the goal, the following study methods and techniques were used: theoretical (analysis of philosophical, pedagogical, psychological literature), which allows to substantiate the starting points of the study; interpretive-analytical method, on the basis of which sources are studied using synthesis, analysis, systematization and generalization; method of comparative-historical analysis, which allowed to identify trends in this problem.*

Results. *The process of training primary school teachers in educational institutions of Transcarpathia during the period under study, first of all, depended on the policy and ideology of the state.*

We believe that the process of training primary school teachers in educational institutions of Transcarpathia during the period under study, first of all, depended on the policy and ideology of the state. After all, even the most democratic state is aimed at the establishment and realization of state interests - introducing teaching in the state language, ideologizing the content of teacher training, notifying of educational documents, etc.

Conclusion. *The formation and development of Transcarpathian pedagogical education from the end of the 18th century to the middle of the 20th century took place in the context of the then European educational processes. The only peculiarity is that during this period Transcarpathia repeatedly changed its state affiliation or political regime. Certainly, this affected the development of educational training.*

Key words: *teacher training, education, Transcarpathia, history, teacher.*

References

1. Strazhnikova I. V. (2016). Istoriohrafia rozvytku vyshchoi pedahohichnoi osvity v rehionalnomu aspekti [Historiography of the development of higher pedagogical education in the regional aspect]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*, 137, 160-164. [in Ukrainian].
2. Fizeshi O. (2017). Osoblyvosti pidhotovky vchytelia pochatkovoї shkoly na zakarpatti (druga polovyna XIX – pochatok XX stolittia) [Peculiarities of primary school teacher training in Transcarpathia (second half of the XIX - beginning of the XX century)]. *Naukovyi visnyk uzhhorodskoho universytetu*. Serii: «pedahohika. sotsialna robota», 1 (40). 306-309. [in Ukrainian].
3. Panchyk O. D. (2011). Stanovlennia systemy profesiinoi pidhotovky uchytelia na Zakarpatti v period Chekhoslovatskoi Respubliki [Formation of the system of teacher training in Transcarpathia during the Czechoslovak Republic]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu* : Serii: Pedahohika. Sotsialna robota / [redkol.: Kozubovska I.V. (hol. red.) ta in.], 23. 117–119. [in Ukrainian].
4. Bohiv O. Ya. (2014). Stanovlennya ta rozvytok pedahohichnoi osvity na Zakarpatti (Druha polovyna XVIII st. - persha polovyna XX st.) [Formation and development of pedagogical education in Transcarpathia (Second half of the XVIII century - first half of the XX century)]. *Nauka i osvita*, 3. 28-31. [in Ukrainian].
5. Fizeshi O. (2017). Pidhotovka vchyteliv pochatkovykh shkil v osvityakh zakladakh Zakarpattia: retrospektyvnyi analiz [Training of primary school teachers in educational institutions of Transcarpathia: retrospective analysis]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*, 7. 140-147. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 11.12.2020 р.